

ZGODOVINA 1

ZAKAJ JE ZGODOVINA POMEMBNA?

Zgodovina proučuje zgodovinske dogodke, pojave in procese.

Zgodovina je **HUMANISTIČNA VEDA** (proučuje človeka in njegovo življenje) in **DRUŽBOSLOVNA VEDA** (proučuje človekovo življenje v družbi)

Zgodovinar mora ločiti med:

- ❖ **DOGODKOM** (*Bitka pri Leipzigu*) nekaj kar se zgodi,
- ❖ **POJAVOM** (*fašizem*) obstajanje nečesa,
- ❖ **PROCESOM** (*industrializacija*) povezani pojavi

- ZGODOVINA; podatki,
- ZGODBA; zgodovinski spomin na zgo. dogdke, pojave, vključujejo izmišljene dogodke, ohranjale z ustnim izročilom.

- brez poznavanja preteklosti ne bi mogli razumeti sedanjosti,

- Zgodovinar je nepristranski sodnik, poskuša obnoviti dogodke, ki so se zgodili, in ob tem zasliši »priče« (zgo. viri) delo zgodovinarja: **RAZISKOVANJE, PROUČEVANJE, ARGUMENTIRANJE**

- ločimo SVETOVNO, REGIONALNO, NARODNO, KRAJEVNO

VRSTE ZGODOVINSKIH VIROV

Delimo jih na:

- ❖ **MATERIALNE ali TVARNE** (posode, kosti, orodje, orožje, oblačila, denar, nakit, ...) Za prazgodovino so ti viri edine priče človekovega delovanja, odkrivajo, izkopavajo jih ARHEOLOGI, hranijo jih v MUZEJIH, bolj kot je oddaljeno obdobje → manj virov,
- ❖ **PISNI VIRI** (listine, knjige, pisma, kronike, dnevniki, kodekdi, rojstni llisti..) pogoj za iznajdbo iznajdba PISAVE (4. tisoč. pr. Kr.), pisani v različnih jezikih & pisavah, pisali na različne materiale: papirus, les, kože, kamen, hranijo v ARHIVIH (Arhiv RS)

- ❖ **USTNI VIRI** (pesmi, bajke, legende, miti, pripovedke, anekdote,...), preden so iznašli pisavo, nezanesljivi (posameznik lahko vidi isti dogodek povsem drugače kod kdo drug), več je posrednikov, manj je vir zanesljiv, zg zgodovinar mora ločiti med pristnimi in ponaredki → falzifikati → izločiti, Poznamo vire iz prve roke in iz druge (več posrednikov)

- če odkrijejo nove vire, je treba znanje o preteklosti dopolniti
- najpomembnejša značilnost raziskovalnih metod je **KRITIČNA PRESOJA** virov-ali so objektivni,
- da se izognemo nepristranskosti zgodovinarji preučijo zgo. vire z več vidikov,
- pri pretresu različnih zgodovinskih virov moramo razlikovati med **DOKAZLJIVIMI DEJSTVI**; ali je kaj izpuščeno, ali avtor uporablja čustveno obravnan jezik,...

3.

- preživetje človeka bilo odvisno od nabiranja in lova,
- v Mezopotamiji in Egiptu so s posebnimi pripomočki merili čas,
- enote: ura, dan, teden, mesec, leto,
- **DAN** so opredelili kot

- ❖ NARAVNI DAN (vzhod-zahod),
- ❖ KOLEDARSKI DAN (polnoč-polnoč),

- **LETO** so opredelili kot

- ❖ SONČNO (365 dni, koledar: julijski&gregorijanski),
- ❖ LUNINO (354 dni)

- naloga zgodovinarja je, da umesti zgod. dogodek v določen zgod. čas, saj le tako dobi nazorno predstavo o člov. preteklosti,

- ljudstva so za začetek štetja let izbrala **pomembne dogodke ali izmišljene dogodke:**

- **GRKI** (od prvih olimpijskih iger) **776 pr. Kr.** (2790),
- **RIMLJANI** (od ustanovitve Rima) **753 pr. Kr.** (2767),
- **MUSLIMANI** (od bega Mohameda pred preganjalci iz Meke v Medino) **622** (1392),
- **JUDJE** (ko naj bi bil ustvarjen svet) **3761 pr. Kr.** (5775),
- **KRŠČANSKI NAČIN** (od rojstva Jezusa) (2014)

PERIODIZACIJE ZGO (delitev ZGO glede na čas)

- 1) Začetek s **prazgodovino ali pravekom** pred 2 milijonoma let – 3500 pr. Kr. (razvoj prvih visokih civilizacij)
- 2) Začetek **starega veka ali antike** od 3500 pr. Kr do 476 (razpah zahodnega rimskega cesarstva)
- 3) **Srednji vek** od 476 do 1492 (odkritje Amerike),
- 4) **Novi vek** od 1492 do 1918 (konec 1. sv. vojne)
- 5) **Sodobnost** 1918 – danes

ZGODOVINSKI PROSTOR delimo glede na:

- VSEBINO (politično, gospodarsko, versko, kulturno, vojaško...)
- PROSTOR (obča ali svetovna, narodna, pokrajinska, krajevna)

RAZVOJ ZGODOVINSKE MISLI SKOZI ČAS

- ko so iznašli pisavo, začeli pisati zgodovino;

materialni, pisni, ustni viri,

- **POROČILA** (namen poročati o preteklosti)
- **PREOSTANKI** (nima namena poročati o preteklosti, nevtralni dokazi o dogodkih, svoje mnenje)

Prve visoke civilizacije:

- zapisi o življenju in delu ljudi na stenah grobnic in templjev.

- ohranili so se zapisi premožnih družin in duhovnikov (družinska debla), pomembne dogodke pisali v **LETOPISE**,

- Egipt. zgodovinar **MANETON** napisal Egiptčansko zgodovino (v obliki navedkov), + seznam faraonov, ki je podlaga za današnjo delitev egipt. ZGO po dinastijah,

- Sveto pismo ali Biblija (nova zaveza- pomembna za proučevanje nastanka Krščanstva, stara pa obsega poročila in pripovedi)

Stari Grki:

- postavljeni temelji današnjemu zgodovinopisju,
- začetniki bili LOGOGRAFI-pisci zgodb,
- **HERODOT** (oče zgodovine) napisal zgodbe v 9 knjigah grškoperzijskih vojn, zgodovino, šege, navade starih Egipčanov, Perzijcev, Babiloncev,
- prvi kritični ZGOpisec je bil **TUKIDID** (Peloponeška vojna → sam udeležil), kritično presodil dokaze,
- **KSENOFONT** (Anabazis, Grška ZGO(zadnji del pelop. vojne))
- **POLIBIJ** (obča ZGO),
- **PLUTARH** (vzporedni življenjepisi) –pomembne osebnosti stare Grčije in Rima,

Rimljani:

- najpomembnejša ZGOpisca
  - **TIT LIVIJ** (Rimska ZGO),
  - **PUBLIJ KORNELIJ TACIT** (Anali, ZGO, Germanija)
- pomemben tudi **GAJ JULIJ CEZAR** (Galske vojne, Državlјanska vojna)

Srednji vek:

- ZGO ohranjala v pesmih in legendah,
- zvrsti ZGOpisja: **poezije, kronike, epi, življenjepisi** → med seboj povezujejo,
- ohranjene ZGO ljudstev: **ZGO Langobardov (Pavel Diakon)**-predniki SLO,
- bizantinski ZGOpisec **PROKOPIJ** napisal Historikon,
- Janez Vetrinjski v *KNJIGI RESNIČNIH ZGODB* opisal **ZGO Koroške**,

Doba humanizma in renesanse:

- v 16. stol. v Oxfordu odkrili stolico za antično rimsko zgodovino, imen. po Wiliamu Camdnu (ZGO Elizabete),
- Hieronim **MEGISER** (ZGO Koroške),
- **ŽIGA HERBERSTEIN** (Moskovski zapiski)-prvi opisal Rusijo, izdelal geog. karto,
- **Paolo SANTONINO** (pustil dragocene zapiske vizitacij slov. dežel v 15. stol.)

17. stoletje:

- v 17. stol. Boga poimenovali kot stvarnika zakonov, svet se po teh zakonih razvija sam,
- **SLAVA VOJVODINE KRANJSKE** (1689) Janez V. Valvazor → pomemben vir za preučevanje ZGO v 16. in 17. stol.)

Začetki sodobnega zgodovinopisja v 18. stoletju:

- za začetnika sodobnega ZGOpisja velja francoski razsvetljeni mislec **VOLTAIRE** → postavil temelje ZGO kot samostojne kritične vede.
- za Slovence pomembno delo **A.T. Linharta**: Poskus ZGO Kranjske in ostalih dežel Južnih Slovanov Avstrije → uveljavil narodni koncept,

19., 20., 21. stoletje:

- začetnik znanstvene ZGO je **LEOPOLD VON RANKE** → poudarjal pomen kritične analize ZGO virov.
  - Karl **MARX** in Friederich **ENGELS** → napisala nauk od gibanju družbe in materialistično razlago ZGO,
  - pomembni ZGORji so bili tudi: E. Hobsbawm, E. Thompson, E. Evans,
  - danes navzoči dve struji:
    - **TRADICIONALNA** (ZGO mora opravljati vzgojno in pol. vlogo)
    - **več pogledov** na posamezno vprašanje → svoje mnenje,
  - pri nas izhajajo številne ZGO revije in časopisi (ZGO časopis, ZGO v šoli, ČŽN, SHS,...)
-

KAMENA DOBA:

- starejša – PALEOLITIK,
- srednja – MEZOLITIK,
- mlajša – NEOLITIK,

KOVINSKA DOBA:

- bakrena,
- bronasta,
- železna, -**STAREJŠA (HALŠTATSKA)**,
-**MLAJŠA (LATENSKA)**

ČLOVEKOVI ZAČETKI

- Charles Darwin je l. 1859 v knjigi *O izvoru vrst* pojasnil **nauk o nastajanju in spreminjanju vrst z naravnim izborom**,

- l. 1871 je objavil knjigo *Izvor človeka*, v kateri je razložil razvoj človeka iz njemu **podobnih opic**, kar dokazujejo fosili in ostanki,

- Darwinovi izsledki se podkrepijo s področja genetike in paleontologije (2003),

- nastanek in razvoj človeka sta povezana z **NARAVNIMI** in **GEOGRAFSKIMI SPREMENBAMI**

- začne se s kvartarjem:

❖ Ledena doba (pleistocen) → človek (moral privajati na hladna in topla obdobja) **PALEOLITIK (STAREJŠA KAMENA DOBA)**

❖ Holocen

HOMO SAPIENS ,

NEANDERTALEC,

HOMO ERECTUS,

HOMO ERAGASTER,

HOMO HABILIS,

AVSTRALOPITEK

- človeška vrta izšla iz človečnjakov oz. **HOMINIDOV**

- zadnja živalska oblika pred človekom - **AVSTRALOPITEK**,

- vzravnana hoja sprostita roke → začeli uporabljati za prenašanje bremen, nabiranje hrane, izdelavo orodja,

- sčasoma so se razvili možgani → **boljše umske sposobnosti, gibalne spretnosti**,

- ustni del obraza se je **zmanjšal** → **boljše sporazumevanje**

SPRETNI ČLOVEK (HOMO HABILIS)

- Iz človečnjakov se v Afriki razvije HOMO HABILIS (1,6-2,4 mio)
- spada med prave ljudi,
- **vzravnan**a hoja, **manjša čeljust in zobje**,
- živalska in rastlinska hrana,
- živali lovil sam → jedel tudi mrhovino,
- prvi izdelal **PESTNJAK**,
- sposoben bil načrtovati, predvidevati, izdelovati orodje,
- v mislih predstavljal, katero orodje potrebuje za rezanje, drobljenje, strganje
- sporazumeval s kretnjami, preprostimi glasovi,
- živel v skupnosti-**HORDE**

DELOVNI (HOMO ERAGASTER) IN POKONČNI ČLOVEK (HOMO ERECTUS)

- HOMO ERAGASTER (delovni človek) (1,9-1,5 mio),
- **večji možgani, daljše noge**,
- HOMO ERECTUS (pokončni človek),
- fosili v Afriki,
- od tam se razširi v Evropo in Azijo,
- **večja prostornina možganov → boljši razum → boljši pestnjak**,
- ogelj, pekel meso, izdelal prva bivališča,
- oblečen v živalske kože,
- horde → stari misleči človek

NEANDERTALEC

- veja starega mislečega človeka se razvije v NEANDERTALCE,
- fosili → prilagodili življenju v hladnem podnebj,
- **močne kosti, mišice, plosko čelo, nadočesni lok, velik nos,**
- enaka prostornina možganov,
- orodja izpopolnjena,
- **lov (mamut, jamski medved → past), rastline,**
- mrtve pokopaval,
- živel v jamah,
- kamnite sulične osti

SODOBNI MISLEČI ČLOVEK (HOMO SAPIENS)

- pred 195.000 leti razvil HOMO SAPIENS,
- Afrika (fosili),
- Evropa pred 40.000 leti,
- **plosk obraz, brez štrlečih nadočesnih lokov, visoko čelo,**
- velikost možganov ista kot danes,
- natančneje izdelano orodje in orožje.

ŽIVLJENJE V MLAJŠEM PALEOLITIKU

- bivališča: šotor, previsi, jame, koče iz brun, vej, protja, mamutovih kosti, zemljanke,
- nestalno naseljeni → živali,
- sodobni človek-lov, nabiralništvo (metalo kopja, loka),

- ljudje najverjetneje povezovali v DRUŽINE → ROD/KLAN (100 članov) → PLEME (1000 članov) – skupno delo, sorodstvo,
- rodove, plemena vodili starejši, izkušeni **POGLAVARJI**,
- **STAREŠINE** reševali spore, odredili delo, darovali bogovom,
- meso enakopravno razdelili,
- vloga žensk dokaj velika (materinstvo, plodnost),
- za prednika/zavetnika rodu izbrali rastlino ali žival-**TOTEM**
- verjeli, da totem SKUPNI PREDNIK člana klana,
- na to spoznanje navezali TABUJE, PRIPOVEDI,
- **otroke uvrščali v KLANE po materini strani → oče ni bil znan**,
- otroci bili deležni opravil (hrana, voda),
- dečki dobili majhen lok in nenevarne puščice → lovci vzeli zraven,
- deklice mami pomagali nabirati hrano,
- **INIACIJSKI OBREDI-otroke sprejeli v družbo odraslih**

MEZOLITIK

- s koncem ledene dobe končal PALEOLITIK,
- **led talil → izumrli mamuti, jamski medvedi, dlakavi nosorogi**,
- ljudje naselili ob rekah, morjih, v visokogorju,
- **LOV, NABIRALNIŠTVO, RIBOLOV** (harpun, trnek, mreža),
- vrši (košare),
- po vodi prevažali z **ČOLNI DREVAKI** (iz debla)
- izdelovali nože (leseno, kameno toporišče → vstavili kremen)
- ženske z njimi žele divje vrste pšenice,
- **udomačili 1. žival – PSA**

ZGODOVINA IN PRAZGODOVINA

- PRAZGO. začne s pojavitom človeka,
- človek še ni znal pisati → razlagal z MITI,
- ZGO se začne z nastankom prvih visokih civilizacij v 4. tisoč. pr. Kr.
- ljudje iznašli **KOLO, KOLEDAR, PISAVO**,
- za orodje in orožje uporabljali **KOVINE**,
- **tesnejša družbena povezanost**,
- znanost,
- prek pisnih virov »spregovorili«, zato lahko to bolj razumemo.

NEOLITSKA REVOLUCIJA (HITRA, NAGLA SPREMEMBA V MLAJŠI KAMENI DOBI)

- Bližnji Vzhod 8. tisoč. pr. Kr.,
- **zmanjšala količina padavin, število prebivalcev-POVEČALO → POMANJAKNJE HRANE**,
- načrtno gojili pšenico, ječmen,
- bližina bivališč,
- poljedelstvo uveljavilo na Bližnjem Vzhodu → boljši pogoji, brez namakanja,
- arheološko dokazano → udomačili prve živali; **DIVJE OVCE, KOZE, PRAŠIČE, GOVEDO**,
- zagotovili STALEN VIR mesa, mleka, masla, sira, usnja,
- **gojili žito & živali → MEŠANO KMETIJSTVO**,
- območje na Bližnjem Vzhodu (prvi kmetje) označujemo s **RODOVITNIM POLMESECEM**.

V NEOLITSKI VASI

- posekati drevje, grmovje, požagati suh les,
- polje prekopal z motiko,
- posejali žito,
- **POŽIGALNIŠTVO-motično poljedelstvo**,

- njive niso bile stalne → po nekaj letih so se izčrpale (za nekaj let opustili ali pasli živino),
- **SELIVSKO POLJEDELSTVO**-njive niso bile stalne,
- večji pridelek da polje, ko so ga začela obdelovati z **RALOM** (rahlja, drobi, razrije zemljo),
- v 5. tisoč. pr. Kr. so rodovitnost povečali z namakanjem, gnojili le s pašo živali po strniščih,
- posejali žito, stročnice,
- vejanje,
- ženske zrnje zmlele v kamnitih možnarjih, spekle nekv. kruh,
- **1. KVAŠENI KRUH v Mezopotamiji 4. Tisoč. pr. Kr.**
- močniki,
- surovine za orodje in orožje: kamen, les, kosti, rogovi,
- brušenje,
- neolitsko orodje: **GLAJENE KAMNITE SEKIRE, MOTIKE S KAMNITIMI LISTI, SRPI S KAMNITIM REZILOM,**
- poveča uporaba **KREMENA,**
- novost poleg kmetijstva-**OBRT,**
- oblikovanje gline-**KERAMIČNA OBRT (7000 pr. Kr.)**
- NEOLITIK:
  - ❖ PREDKERAMIČNI
  - ❖ KERAMIČNI
- glino do iznajdbe KOLESA izdelovali ROČNO,
- izdelke sušili na zraku, soncu ali žgali v pečeh,
- oblačila tudi iz drugih surovin, ne le kož,
- ovce → volna,
- na Bližnjem Vzhodu: lan, v Indiji: bombaž,

- ženske na STATVAH stkale BLAGO, obarvale z različnimi BARVILI,
- okrasili s tkanjem vzorcev.

SPREMEMBE V ORGANIZIRANOSTI DRUŽBE

- preživetje poljedelcev odvisno od zemlje,
- **uveljavila SKUPNA LASTNINA VAŠKE SKUPNOSTI**,
- ta vsako leto delila obdelovalno zemljo med člane rodu ali družin ali pa so jo člani skupnosti obdelovali skupaj,
- **črede, pašniki → LASTNINA ENE VASI**,
- **ZASEBNA LAST: HIŠA, NAKIT, OBRTNI IZDELKI, ORODJE, OROŽJE**,
- poročeni odrasli otroci s potomci so ostali pod družinsko oblastjo staršev,
- žena imela NAJVEČJO VLOGO V DRUŽINI,
- sorodstvo otrok določali po MATERI, dedovali po njej → **MATERIARHAT** (materinski pravo),
- **SOCIALIZACIJA**,
- delitev dela po SPOLU:
  - ❖ ŽENSKE: predle, tkale, izdelovale lončene izdelke,
  - ❖ MOŠKI: lovili, redili živino, izdelovali orodje,
- vaške skupnosti so se preživljale same, trgovski stiki redki,
- **STAREŠINE** vodili vaške skupnosti,
- vodenje vasi prenašalo iz roda v rod.